

Pia Fris Laneths båletale

Taler

Pia Fris Laneth
Forfatter

Dato

23. juni 2023

Sted

Kalvehave

For et par dage siden stod jeg på den plads i den franske by Rouen, hvor Jean d’Arc blev brændt på bålet i 1431. Denne jomfru fra Orléan blev kaldet af Gud til [at] føre den franske hær til sejr mod englænderne og sikre Karl d. 7 den franske trone. Men så vendte krigslykken, og jomfruen blev udleveret til fjenden. En væsentlig begrundelse for, at Jean d’Arc blev dømt til bålet, var hendes brud på forbuddet mod, at kvinder gik i mandstøj. En hån mod skaberværket! Det rene hekseri! Det [er] godt at huske på i dag, når hån, spot og latterliggørelse rammer mænd, der kan lide at gå i kjole, høje hæle og smarte øreringe.

Heksenes forfærdelige lidelser på bålet forbindes ofte med den katolske inkquisition. I Heksehammeren, det teologiske skrift fra 1446, der var heksejagts grundbog, fortæller de to munke som skrev værket, at:»Den helt indlysende grund til, at kvinder indgår en pagt med djævelen, er den, at kvinder er mere kødelige, hvilket også kommer til udtryk i deres forførelseriske holdning over for mænd. I virkeligheden kommer alt hekseri af den kødelige lyst, som er umættelig hos kvinden. Kvinden er jo også blot skabt af et bøjet ribben, og da hun som følge af denne mangel er et ufuldkomment dyr, er hun altid bedragerisk«, mente de to forfattere.

Den katolske inkquisition var imidlertid ikke værst, når det gælder hekse på bålet. I forhold til befolkningens størrelse lå det reformerte Danmark på førstepladsen. Her blev cirka 1000 mennesker dømt som hekse og brændt på middelalderens bål. 600 af dem, altså over halvdelen, blev brændt på bare fem år mellem 1617 og 1623 – hvilket vil sige, at mindst en heks led helvedets kvaler og gik op i røg hver tredje dag. Og ham, der indførte dødsstraf for hekseri, hylder vi mindst en gang om året ved at rejse os op med champagneglas i hånden, når pigekoret synger for på tv nytårsaften: Kong Christian stod ved højen mast i røg og damp.

Christian d. 4.s hekseangst havde rod i hans eget liv. Allerede som 12-årig oplever han, at et uvejr forhindrer hans storesøster i at komme med flåden til Skotland og blive gift. Senere tilstår en kvinde – under moderat fysisk pres, som moderne torturbødler kalder deres afhørings teknikker – at hun med magiske kræfter havde vakt uvejret til live. Kongen mærkede altså forfærdelige konsekvenserne [sic.] af heksekunster på sin egen familie i en tidlig alder. Og som folkets fader følte han sig ansvarlig for ikke at vække Guds vrede over Danmark ved at lade den slags ugudelig virksomhed foregå ustraffet.

Slem nok med kongens heksefobi – værre med folket, det var folkelig[t] fnidder og fnadder og sladder, misundelse, anmeldelser af naboer og falske vidnesbyrd for egen vindings skyld – samt nedgroet overtro på, at når ulykken ramte i form af sygdom, uheld i pengesager, kærlighedssorger – så var det fordi nogen, et andet menneske, ville dem det ondt og at dette andet mennesker [sic.] havde magt til at kaste en virksom forbandelse.

Al denne middelalderlige gru er imidlertid – som mange tror - ikke roden til at Danmark som eneste sted i verden fejrer Skt. Hans med at sætte heks i toppen af bålet, ligesom vi har det her i Kalvehave i aften. Nej – den skik stammer fra Tyskland, hvor man i gamle dage tændte bål VALGBORGSÅFTEN, den sidste aften i april, hvor Skt. Valborg altid følger heksene til Bloksbjerg i Harzen. Her samles heksene nemlig hvert år og danser for at afslutte vinteren og byde sommeren velkommen – H.C. Andersen har selv set det i 1831 og beskriver sit natlige syn i ”Rejseskildringer”:

”Jeg saae en Hær af forvoxne Spøgelser og menneskelige Skikkelser svinge sig i lystig Ringdands paa Bjerget, idet de strakte deres Kisteskafter og Træsabler ud over Bjergene.”

Og når Andersen skriver sådan, er det ganske vist!

Valborgsnat mellem den 30. april og den 1. maj, blev i hele Nordeuropa fejret som overgangen mellem vinter og sommer, og var samtidig en aften, hvor mørkets kræfter var særligt aktive. Derfor tændte man også i Danmark bål og vågede for at sikre sig mod at blive overlistet af det onde. Hvordan den tradition i Danmark ad åre kom til at inkludere at sende heksen på bålet til Bloksbjerg, og hvordan den 23. juni SANKT HANS aften helt overtog valborgsaftens rolle som ”bålaften”, er der ingen, der ved. Men man kan sagtens forestille forvirringen på Bloksbjerg, når de danske hekse ankommer syv uger senere end alle andre nordlige nationers hekse.

Ifølge Nationalmuseets hjemmeside tændes det første sankthansbål, hvor der både indgik en heks, og hvor Holger Drachmanns ”Midsommervisen” blev sunget, i årene omkring 1900 i Jelling. Fra 1920 og fremad bliver den skik populær ... og måske hænger den pludselige stigende lysten til at sætte en kvindeskikkelse på bålet sammen med, at en hel del patriarker syntes, at nu var det nok: Kvinder havde fået stemmeret, og kvinder var kommet i Folketinget, der var lige vedtaget en lov om ligeløn i alle offentlige stillinger, en anden lov om lige adgang til offentlige stillinger var på trapperne og nu og nu krævede fruentimmerne fandeme også ligestilling i ægteskabet og ret til forældremyndighed over deres børn på lige fod med manden og afskaffelse af den oldgamle ordning med, at manden helt solo administrerede familiens samlede økonomi.

Al denne ligestilling! Fy for fanden! I modstrid med både naturens orden og Biblens ord om, at manden er kvindens hoved ligesom Kristus er kirkens hoved – tænk, det stod i Folkekirkens vielsesritual helt frem til 1912 – at manden er Guds afglans, fordi han er skabt først, mens kvinden er mandens afglans og skal underlægge sig deres mand i alle måder, samt at kvinder ikke må tale i forsamlinger ... ja og det er der såmænd stadig menighedsråd, som bifalder.

Hekse og trolde findes de mest uventede steder – det viste sig, da Coop, som bryster sig af at være flagskib i den stolte danske demokratiske andelstradition, nedlagde Dagligbrugsen her i Kalvehave. En kæmpetrold viste COOP sig at være, med stor magt og uden respekt for de mange lokale medlemmer her og i andre lokalområder, som er udsat for det samme.

Overgrebet affødte et heltemod – det er ikke for store ord – som trodsede trolden, og frem groede et sammenhold, en vilje til at yde, og bidrage med det man hver især kan, hvad enten det er at vaske hylder, sætte varer på plads, lægge budgetter, håndtere en boremaskine og andet håndværkerværktøj bage kager – eller skrive levende daglige opdateringer på Facebook.

Det har været fantastisk opmuntrende i en tid, der er plaget centralisering omkring de store byer og forringelser for landkommunerne på alle mulige måder. Politikerne taler om decentralisering, men deres politik fremmer centralisering. Tænk blot på de seneste måneders lovforslag om, at telenet- og postudbydere ikke længere skal have pligt til at levere post, telefon- og internetforbindelse til landets fjerneste afkroge.

Har vi så i bataljen med COOP fået jaget alle trolde og hekse ud af vores sogn?

Næppe. I hver eneste af os sidder en lille trolde eller en heks, der indimellem taler ondt om andre, bringer ødelæggende sladder til torvs – har svært ved at glæde sig over andres held og lykke eller skadefrydes ved andres uheld.

Det er sådan nogle trolde, der skal ud af vores sind og vores sogn for at bevare og udvikle det fællesskab som blomstrer nu.

Vi kan tage ved lære af SYNDEBUKKEN i den jødiske tradition, hvor man ved nytår lagde alle sine synder, sit nag og uvenskaber på en Gedebuk, og jog den ud i ørkenen. Så kunne man begynde det nye år på en frisk.

SYNDEBUKKEN. Det er sådan jeg ser bålets heks. En Syndeheks, som vi kan jage afsted med byrden af vores værste sider til Bloksbjerg, hvor hun kan danse byrden af sig, og gøre sig klar til samme opgave næste år. For der bliver den såmænd nok lige så tung, som i år.

I DAG VIL NOGEN AFSKAFFE, ja endog forbyde bålheksen – fordi de ser traditionen som kvindeundertrykkende, og fordi de mener at børn tager skade af synet og kommer til at tro, at det er okay at brænde kvinder af på bålet.

Jeg hører til dem, der har tillid til at både børn og voksne forstår den symbolske betydning, af hekse og trolde i Drachmanns midsommervise, hvor krigsberetheden [sic] i sidste vers jo desværre har fået ny aktualitet med Ruslands invasion af Ukraine – om end nutidens våben er af en ganske anden kaliber end i 1872, da Drachmann skrev sangen:

Vi elsker vort land, og med sværdet i hånd skal hver udenvælts fjende beredte os kende! men mod ufredens ånd over mark, under strandvil vi bålet på fædrenes gravhøje tænde: hver by har sin heks og hvert sogn sine trolde, dem vil vi fra livet med glædesblus holde; //: vi vil fred her til lands, sankte Hans, sankte Hans! den kan vindes, hvor hjerterne aldrig bli'r tvivlende kolde! ://

Kilde

Manuskript tilsendt af taler

Kildetype

Digitalt manuskript

Tags

Båltale

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/pia-fris-laneths-baltale>